

Lituanistinio ugdymo kelias nuo kovos už išlikimą iki vaiko asmenybės pažinimo

Šiųmetis pavasaris Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje pažymėtas konceptualia diskusija apie lietuvybės išsaugojimo ateitį. Kovo 20-ąją susirinkę lituanistinio švietimo ekspertai ir praktikai iš įvairių pasaulio šalių, diplomatai ir politikos formuotojai nubrėžė naują strateginę kryptį. Šeštasis kasmetinis Lituanistinio ugdymo forumas, šiemet pavadintas „Lituanistinė mokykla: mokinio pažinimas kaip ugdymo ašis“ parodė, kad požiūris į lituanistinį švietimą pradeda keistis: per pastarąjį penkmetį egzistencinę kovą dėl mokyklų išlikimo ir stabilaus finansavimo pakeitė dėmesys mokinio asmenybei ir ugdymo kokybei.

Ana Vengrovskaja | Žurnalas „Pasaulio lietuvis“

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos nuotraukos

Šiuo metu lituanistinis ugdymas neapsiriboja vien kalbos pamokomis. Pagrindiniu tikslu tampa ne gramatikos mokymas, o pagalba diasporos vaikams, ypač paaugliams, konstruojant savąjį „aš“ daugiakultūrėje erdvėje, ieškant atsakymo į egzistencinį klausimą: kodėl globaliame pasaulyje man verta rinktis lietuviškąją tapatybę?

Strateginis budrumas sėkmės fone

Lituanistinio ugdymo forumą atidariusi pirmoji ponia ir lituanistinio švietimo užsienyje globėja Diana Nausėdienė savo kreipimesi akcentavo, kad pasiekti rezultatai – stabilizuotas finansavimas ir auganti besimokančiųjų statistika –

neturėtų tapti pagrindu atsipalaiduoti. Nors skaičiai nuteikia optimistiškai (per pastaruosius trejus metus mokinių skaičius išaugo apie 2000, o šiuo metu 260-yje įstaigų mokosi 12,5 tūkst. vaikų), pirmoji ponia ragino išlaikyti budrumą.

„Džiaugsmas, pasiekimai ir laimėjimai kartais sukelia apgaulingą jausmą, kad viskas yra gerai ir viskas jau padaryta“, – teigė D. Nausėdienė. Jos analizėje pabrėžiama, kad dinamiškas pasaulis ir geopolitinės įtampos reikalauja nuolatinio įžvalgų koregavimo. Vizijoje dominuoja perėjimas nuo fragmentiško, projektinio veikimo prie sistemingo, duomenimis grindžiamo darbo modelio. Ypač tai aktualu mokytojų rengimo srityje, siekiant užtikrinti, kad kvalifikacijos kėlimo procesai būtų tvarūs ir nenutrūktų pasibaigus finansavimo ciklams.

Ji priminė prieš kurį laiką keltą ambicingą tikslą – pasiekti, kad lituanistines mokyklas lankytų bent penktadalis (20 proc.) užsienyje gyvenančių tautiečių vaikų. Pirmoji ponia siūlė apsvarstyti idėją plėsti „Vilniaus lietuvių namų“ tinklą steigiant filialus regionuose, pavyzdžiui, Neringoje, kur vietos mokyklos susiduria su demografiniais iššūkiais. Pasak D. Nausėdienės, Lietuvos valstybė turi funkcionuoti kaip traukos centras, neleidžiantis diasporos piliečiams „pabirti kaip nutrūkusiems gintaro karoliams“.

Institucinis pamatas

Analizuodami politinį lituanistinio švietimo kontekstą, forumo dalyviai konstatavo, kad bazinis pamatas, dėl kurio buvo nuosekliai kovota, šiuo metu yra stabilus. Visgi Pasaulio lietuvių vienmandatėje apygardoje išrinkta Seimo narė Dalia Asanavičiūtė-Gružauskienė pripažino, kad biudžeto formavimo procesas praėjusių metų pabaigoje pareikalavo papildomų pastangų, siekiant užtikrinti adekvačią paramą augančiam mokyklų tinklui.

„Ne paslaptis, jog mokytojams ši parama yra gyvybiškai svarbi. O valstybės prioritetas yra skatinti lituanistinį švietimą ir palaikyti tą entuziastų darbą, kuris vyksta užsienyje“, – teigė politikė ir pažymėjo, kad papildomas finansavimas leido Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai užtikrinti sistemos tęstinumą.

Švietimo, mokslo ir sporto viceministras Jonas Petkevičius patvirtino, kad lituanistinis sektorius išlieka prioritetinėje darbotvarkėje: „Mūsų tikslas yra pirmiausia stiprinti lituanistinių švietimo įstaigų tinklą. Ir kitas labai svarbus tikslas, ką pabrėžė šiandien ir pirmoji ponia – tai kurti tvirtą mokinių ryšį su Lietuva.“

Pasak viceministro, planuojama atnaujinti apie 6000 jau sukurtų skaitmeninių mokymo priemonių, kad jos padėtų išsamiau informuoti mokinius ir jų tėvus apie šiuolaikinį Lietuvos gyvenimą. Finansinis modelis taip pat įgyja aiškesnius kontūrus: kasmet įsipareigojama skirti ne mažiau kaip 2 milijonus eurų mokinio krepšeliui, numatant bent 15 eurų sumą vienam vaikui per mėnesį.

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės (PLB) Švietimo komisijos pirmininkė Alvija Černiauskaitė-Kvėdaravičienė lituanistinį švietimą apibūdino kaip nuolat kintantį, gyvą organizmą, kuris per pastaruosius kelerius metus pasiekė istorinę brandą. Jos teigimu, sutelktomis bendruomenės ir valstybės pastangomis pavyko sukurti tvirtą pamatą, tačiau dabar pagrindinis uždavinys – užtikrinti šios sistemos tvarumą.

„Prieš šešerius metus kalbėjome, kad vaikštome lūžtančiu ledu, vėliau gavome įrankį – valtį – ir po truputį judėjome į priekį, o dabar tikrai tvirtai stovime ant kojų“, – pasiektą pažangą forume akcentavo A. Černiauskaitė-Kvėdaravičienė. Pasak jos, dabar itin svarbu, kad jau sukurti įrankiai – metodika, programos ir mokytojų kvalifikacijos kėlimas – išliktų stabilūs ir prieinami.

Šalia sisteminių sprendimų pirmininkė išskyrė emocinio ryšio ir dėmesio svarbą. Ji

kvietė Lietuvos regionus aktyviau pažinti ir įvertinti iš jų krašto kilusius mokytojus, dirbančius lituanistinėse mokyklose užsienyje – toks pripažinimas skatintų glaudesnį bendradarbiavimą ir stiprintų mokytojų motyvaciją. Tačiau didžiausią dėmesį A. Černiauskaitė-Kvėdaravičienė skyrė mokiniui pažinti. Jos nuomone, tik suprasdami individualią vaiko situaciją – ar jis gimė svetur, ar neseniai atvyko, kokia jo tėvų patirtis – galime lituanistinį ugdymą paversti patraukliu procesu, lydinčiu mokinį nuo pat ankstyvos vaikystės iki pilnametystės. Galiausiai pirmininkė pabrėžė, kad sistemos efektyvumas tiesiogiai priklauso nuo tvaraus finansavimo: augantis mokinių skaičius neturėtų mažinti vienam vaikui skirto krepšelio, nes tik stabilūs ištekliai leis pasiekti ambicingą tikslą – per kelerius metus keleriopai padidinti lituanistines mokyklas lankančių vaikų skaičių.

Tapatybės lūžis ir raidos etapai

Svarbi forumo diskusijų dalis sukosi apie tai, kas vyksta už formaliosios švietimo programos ribų – vaiko vidinėje ekosistemoje. Skirtingose šalyse pastebima aiški tendencija: kol vaikai maži, mokyklos klesti, tačiau jiems pasiekus paauglystę klasės pradeda tuštėti. Lituanistinio forumo diskusijoje „Mokinių pažinimas: tarp psichologijos ir praktikos“ ekspertai ieškojo atsakymų, kaip pakeisti šią tendenciją ir kokiais „ingredientais“ pagardinti ugdymo procesą, kad jis taptų patrauklus identiteto krizę išgyvenančiam diasporos jaunimui.

Vilniaus geštalto instituto vadovė Brigita Kaleckaitė pristatė įžvalgas apie paauglių pritraukimą ir išlaikymą lituanistinėse mokyklose. Remdamasi savo atliktu tyrimu bei psichologine literatūra, ekspertė pabrėžė, kad paauglio pasitraukimas iš lietuviškos mokyklos dažnai būna ne šiaip užgaida, o sudėtingas vidinis procesas. B. Kaleckaitės teigimu, paauglystė yra laikas, kai esminis klausimas „Kas aš esu?“ tampa dominuojantis. Užsienyje gyvenantiems jaunuoliams šis procesas dar sudėtingesnis, nes jiems tenka laviruoti tarp šeimos, gyvenamosios šalies ir globalios kultūros. Ekspertė išskiria tris kritinius etapus, kurie paaiškina vaikų elgesio pokyčius.

Pirmasis etapas (10–14 metai) pasižymi stipriu noru pritapti prie vietos bendruomenės. Pasak pranešėjos, šiuo laikotarpiu vaikai dažniausiai deklaruoja: „Noriu būti kaip visi.“ O tai dažniausiai reiškia „noriu būti kaip visi mano pagrindinėje mokykloje“. Būtent šiame amžiuje pastebimas didžiausias mokinių „nubyrėjimas“. Vėliau prasideda konfliktų fazė (14–17 metai), kai jaunuolis maištauja siekdamas autonomijos, norėdamas būti nepriklausomas nuo tėvų, o

kartu – ir nuo jų puoselėjamos kultūros. Tačiau B. Kaleckaitė ramina: apie 17–25 metus prasideda integracijos fazė, kai jaunuoliai patys pajunta poreikį grįžti prie savo šaknų ir vėl įsitraukia į bendruomenes.

Užsienyje gyvenantiems jaunuoliams ši užduotis dvigubai sunkesnė, nes jiems tenka laviruoti tarp kelių kultūrinių tapatybių.

„Užsienyje gyvenantiems paaugliams tenka derinti ne vieną, o kelis kultūrinius identitetus. Svarbu suprasti, kad lietuvių patirtys svetur yra labai skirtingos. Vienaip tapatybę formuoja paauglys, kurio abu tėvai yra lietuviai, visai kitaip – vaikas iš mišrios šeimos. O jei, pavyzdžiui, mama lietuvė, tėtis belgas, o šeima gyvena Singapūre – čia įsipina dar ir trečioji kultūra. Galiausiai prie šių sluoksnių prisideda globali kultūra: socialinės medijos paauglius daro bendros pasaulinės kultūros dalimi, o tai dar labiau komplikuoja jų savivoką“, – sakė ekspertė

Sėkmės formulė

Ekspertė pabrėžė, kad lituanistinės mokyklos sėkmė dirbant su vyresniais mokiniais priklauso nuo trijų banginių: šeimos, mokyklos ir draugų. Jei šeima ne tik kalba apie lietuvybę, bet ja gyvena, paaugliui lengviau išlaikyti ryšį. Tačiau pati mokykla turi keistis – ji negali būti pritaikyta tik mažiems vaikams.

„Pagrindinis dalykas turėtų būti santykis, santykis, santykis. Paaugliams yra labai svarbu bendravimas, bendruomenė, prasmės poreikis. Mes negalime sugalvoti veiklų, kurios yra šiaip sau – jos turi būti aktualios patiems paaugliams“, – akcentavo pranešėja. Kaip sėkmingus pavyzdžius ji nurodė debatų klubus ir bendras stovyklas, kurios peržengia vienos mokyklos ar net šalies ribas.

Lituanistinio
ugdymo
forumas

Baigdama pranešimą, B. Kaleckaitė pateikė kiek netikėtą, bet psichologiškai pagrįstą rekomendaciją: norint išlaikyti paauglius, kartais reikia pamiršti griežtus ugdymo planus ir susikoncentruoti į socialinį ryšį. „Reikėtų kurti galbūt ne mokyklą ir ne lituanistiką, o daugiausia draugystę. Kai vaikas turi draugų, jis labai noriai eina į mokyklą“, – sakė ji.

Ekspertė paragino mokyklų vadovus nebijoti lankstumo – pavyzdžiui, rengti susitikimus ne tik šeštadieniais, bet ir darbo dienų vakarais ar leisti paaugliams į lietuviškos bendruomenės renginius atsivesti savo kitataučius draugus. Tai padeda lietuvybei tapti ne izoliuota prievole, o natūralia ir patrauklia jauno žmogaus socialinio gyvenimo dalimi.

Keturių „P“ receptas

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorius Rytis Komičius pakvietė pedagogus į savirefleksiją, pabrėždamas, kad dažnai matomas ne mokinys, o tik jo interpretacija. Jo teigimu, kiekvienas netinkamas elgesys yra ne problema, o pranešimas apie nepatenkintą poreikį.

„Atrodo, kad pažymys visada rodo rezultatą, tačiau jis niekada nepaaiškina priežasties. Pažymiai gali reikšti labai skirtingas situacijas: silpnas įvertinimas nebūtinai rodo gebėjimų stoką – tam įtakos gali turėti vidiniai procesai, neleidžiantys pasiekti daugiau. O geras rezultatas nebūtinai reiškia, kad mokiniui viskas gerai. Aš pats buvau toks mokinys. Labai gerai mokiausi tik tam, kad įtikčiau tėvams, kad jie mane labiau mylėtų. Mokytojai to niekada nepastebėjo – jiems buvau tiesiog tobulas mokinys, kurį statydavo ant scenos su diplomais ir šimtukais. Tokių mokinių yra daug: jie siekia rezultatų ne dėl savęs, o genami kitų vidinių priežasčių. Kai kurie mokiniai puikiais pasiekimais tiesiog kompensuoja sunkumus, todėl tikrieji jų poreikiai lieka nematomi“, – teigė R. Komičius. Pedagogas ragino mokytojus keisti požiūri: užuot klausus „Kas negerai mokiniui?“, klausti „Ką man sako ši situacija?“. Galiausiai viskas atsiremia į santykį, nes jei mokytojas mato tik pažymį – jis tik vertina, o jei mato poreikį – gali padėti.

Apibendrindama diskusiją, moderatorė A. Černiauskaitė-Kvėdaravičienė sėkmingo ugdymo formulę sudėliojo į keturių „P“ seką. Viskas prasideda nuo atviro *pokalbio* ir aiškios komunikacijos, kuri padeda išvengti klaidingų interpretacijų. Toks dialogas mokytojams leidžia atpažinti tikruosius mokinio *poreikius*, nesvarbu, ar tai būtų saugumo, ar ryšio ieškojimas. Trečiuoju elementu tampa *(pa)matymas* – gebėjimas vertinti mokinį ne kaip statistinį vienetą, o kaip unikalią asmenybę, susiduriančią su savo iššūkiais. Visą šią sistemą vainikuoja *pasitikėjimas*, kuris yra būtinas pamatas bet kokiam tvariam santykiui kurti.

Diasporos paauglių „kalbinis kalėjimas“

Intriguojančią įžvalgą pateikė Jungtinėje Karalystėje užaugęs Adrijus Kvedaravičius, pasiūlęs „kalbinio kalėjimo“ sąvoką. Jo teigimu, diasporos paaugliai išgyvena kognityvinį disonansą: jų intelektualinis lygis atitinka suaugusiojo, tačiau lietuvių kalbos žodynas ir įrankiai dažnai lieka vaiko lygmenyje. Tai sukuria intelektualinį barjerą, nes jaunuolis jaučiasi prarandantis dalį savo asmenybės ir autoriteto dėl to, kad negali tiksliai išreikšti minties.

„Kalbinio kalėjimo“ fenomeną A. Kvedaravičius iliustravo asmenine patirtimi: mokydamasis psichologijos ir filosofijos tarptautiniame bakalaureate, jis pajuto frustraciją, kai grįžęs namo negalėjo mamai lietuviškai papasakoti sudėtingesnių

teorijų, jam trūko reikiamų sąvokų. Pasak diskusijos moderatoriaus, remiantis psichoanalitiko Eriko Eriksono teorija galima teigti, kad vaikystėje lietuvybė diasporos vaikams yra tiesiog „šeimos taisyklė“ – vaikas lanko mokyklą norėdamas įtikti tėvams. Tačiau paauglystėje prasideda savęs paieškos, noras maištauti ir atsiskirti, todėl jei kalba siejasi tik su kontroliavimu ir prievole, jaunuolis ją atmeta, kad pasijustų laisvas.

Šiuos iššūkius spręsti, pasak A. Kvedaravičiaus, galima turinio intelektualizavimu, parenkant mokiniui aktualias temas. Paauglys taip pat turi nustoti būti tik pasyviu kalbos vartotoju ir tapti „lietuviškumo kūrėju“ įsitraukdamas jam aktualias sritis: debatus, filosofines diskusijas ar šiuolaikinę kultūrą.

Tėvų ir mokytojų partnerystė

Diskusijoje dalyvavusi Prahos lituanistinės mokyklos „Debesynas“ įkūrėja ir vadovė Eivilė Šimeček pastebėjo, kad tėvai dažnai jaučia kaltę dėl vaiko kalbos lygio, o tai virsta spaudimu ir pykčiu ant vaiko.

Lituanistinės mokyklos „Milit Studio“ įkūrėja Milda Karaliūnė papildė, kad darbe su paaugliais lankstumas yra kritinis veiksnys. Svarbu leisti paaugliui pačiam ieškoti tapatybės ir netgi „sulėtinti tempą“, neverčiant jo rinktis iškart. Ji akcentavo, kad bendraujant su paaugliais svarbiausias yra santykis – ji pati stengiasi rasti „draugystės kabliuką“, pavyzdžiui, bendrą pomėgį slidinėti, ir kartais net „paaukoja“ akademinę pamoką tam, kad tiesiog pasikalbėtų su mokiniu apie jam rūpimus dalykus.

Norvegijoje gyvenanti mokinė Austėja pasakoja, kad jos santykis su lietuvybe prasidėjo nuo mamos griežtumo: „Manau, kad svarbiausios yra šeimos vertybės. Mano mama be galo stengėsi, kad aš išmokčiau, nepaisydama to, kad aš verkdavau, plėšydavau popierius ir mėtydavau knygas – tiesiog nenorėjau mokytis. Bet jos nuoseklumas atsipirko, ir galiausiai aš tai įvertinau.“ Vėliau ji rado asmeninę prasmę pamačiusi Lietuvos grožį. Vis dėlto, pasak moksleivės, pirmiausia paaiškinti lietuvių kalbos mokymosi prasmę turi būtent tėvai.

Ateities vizija: tinklaveika ir globalus naratyvas

Lituanistinių mokyklų asociacijos vadovė Donata Simonaitienė iš Airijos pristatė 52 mokyklų apklausą, kuri parodė, kad paaugliai lituanistinėse mokyklose dažniausiai jungiami prie jaunesnių grupių arba tampa mokytojų asistentais, o tik maža dalis turi atskiras klases. Mokytojai pabrėžia, kad jiems trūksta psichologinių žinių dirbti su paaugliais ir modernių, aktualių tekstų.

D. Simonaitienė papildė, kad ugdymo procesas turėtų išeiti už vienos mokyklos ribų – paaugliams didžiulė motyvacija yra matyti per ekraną bendraamžius, kurie tuo pačiu metu mokosi Londone ar Portugalijoje, nes tai panaikina izoliacijos jausmą.

Lietuvos ambasadorius Čekijoje Rolandas Kačinskas siūlė kurti lietuvybę kaip „aukštos kokybės ženklą“, kad jaunuolis jaustų, jog būti lietuviu yra „jėga“. Pasak diplomato, emocinis ryšys kuriamas per patirtis, o ne tik per pamokas, todėl būtina investuoti į programas, kurios leistų diasporos jaunimui tiesiogiai integruotis į Lietuvos gyvenimą, panašiai kaip tai daroma įgyvendinant programą „Kurk Lietuvai“.

Reziumė: kalba kaip vienybės ontologija

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės atstovas Lietuvoje, ambasadorius Antanas Vinkus pabrėžė, kad šeima yra pirmoji mokykla ir bazinis pagrindas. Jis priminė gimtosios kalbos vertę pacituodamas jai skirtus Mikalojaus Daukšos žodžius: „Kalba yra bendras meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, viešpatysčių (valstybės) sargas.“ Taip pat ambasadorius pažymėjo, kad kantrybė ir nuoseklus darbas yra svarbesni už momentinius gebėjimus.

Šeštasis Lituanistinio švietimo forumas paliko ryškų pėdsaką – lituanistinė mokykla galutinai nustojo būti tik gramatikos ir linksnių mokymo vieta. Ji evoliucionavo į erdvę, kurioje pasitelkiant pasitikėjimą ir intelektualinį iššūkį auginama nauja, globali, bet savo šaknis suvokianti Lietuva. Pagrindinė žinia švietėjams ir tėvams buvo aiški: mūsų užduotis yra ne priversti, bet sudominti ir padėti, o kartais išlaukti, kol paauglys pats sąmoningai pasirinks savo tapatybę.

2006 m. forumą organizavo Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Vytauto Didžiojo universitetas, LR ambasada Čekijoje, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės švietimo komisija, Lituanistinių mokyklų asociacija, Seimo narė Dalia Asanavičiūtė-Gružauskienė.

Straipsnis spausdintas metraštyje „Pasaulio lietuvis“, 2026 metai Nr. 589.

Jei norėtumėte publikuoti straipsnį prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorių.

Žurnalą įsigyti galite čia